

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД

Бүгэдэ арадай сонин

ҮНЭН

1921 оной декабрин 21-нээ гарана

2003
апрелин
22
вторник
№ 58
(20720)

Хабарай
һүүл улаан
луу харын
21
гарагай
3

Бурятия

Мүнөөдэр - Газарай
бүхэдэлхэйн үдэр

«ТУНАЛХАДААЛ,
АРШАЛЖА
ШАДАХАБДИ»

Түби гэлхэй гээрэ бии болоһон сарһаа хойшо хүн түрэлтэн эдүүрилэн ашагланан 2 миллиард гектар талмайтай үржэлтэ газараа орхихо баатай болонхой. Мүнөө эдүүрилэн ашаглагдажа байһан таряалан болон бэлшээрин талмай 1,5 миллиард гектар юм. Ой могоор бүрхөөгдэһэн талмай хорожол байна. Нара халхинһаа нураһанһаа уламжалан, газарай хүрһэнэй үржэл доошолно. Эдэ бүгэдэ хүгжэлтэ гэржэлтын үрэ дүнгүүдһээ гулдыгана гэшэ.

1970 ондо 20 миллионһоо гээшэ хүн Газарай үгэрые түрүүшынхэе һайндэрлэлгэдэ хабаагаа һэн. 1990 ондо гэлхэйн 141 ороной 200 миллион хүн энэ үгэрые тэмдэглэһэн байгаа. Тишхэдэ тэдэнэр үлгэн һайхан газар гайгаяа хамгаалха, сахиха хүсэлэнтэй байһанаа харуулаа бэлэй. Шэнэ мянган жэл газарта хандасаяа шэнээр хаража үзэхые баагдхана.

Мүнөөдэр һайндэрлэлгэдэ Газарай үгэртэ байгааһие сахин хамгаалгын али бүхы ябуулгануудаар тэмдэглэгдэхэ ёһотой. Орон, хото, һуурин тосхон бүхэн, хургуулинууд, ништын болон залуушуулай эмхинүүд, предпрятинууд энэ хэмжээ ябуулгага эдэбхитэйгээр хабаагажа шадаха.

Хотын парктууд болон сээрлигүүдые сээрлэхэ, оршон тойронхи байгааһие сахиха, хамгаалха талаар үнгэргэгдэһэн хэмжээ ябуулгануудта эдэбхитэйгээр хабаагахыень Россин МПР-эй Буряад Республикадахи байгааһин нөөсөнүүдэй ба оршон тойронхи хамгаалгын гол хэлтэс республикын улаг зониие, предпрятинуудай, эмхинүүдэй хүдэлмэрлэгшэдые, хургуулинуудай һурагшадые, оюутадые уряална.

Людмила ХУНГЕЕВА.

Буряад ороноймнай ажабайдалһаа

ОЮУТАДАЙ БЭЕЫН ТАМИРЫЕ ХҮГЖӨӨХЭ

«Физическэ культура болон спорт оюутадай ажабайдалда» гэһэн дээдэ хургуулинууд хоорондын эрдэм ухаанай-ажал ябуулгын хуралдаан апрелин 24-дэ Буряадай хүдөө ажахын академидэ нээгдэхэнь. Буряадай гүрэнэй хүдөө ажахын академиин ректор, урдандаа республика дотороо мэдээжэ барилдаашан ябаһан Александр Петрович Попов оролто үгэ хэлэжэ, хуралдаанэ нээхэ.

«Буряад Республикада физическэ культура болон спортын ямар байдалтай байһан ба гэрэниие хүгжөөлгын хараа түсэбүүд тухай» Буряадай гүрэнэй спортын хорооной түрүүлэгшэ С.В.Мантуровай, «Оюутадай спортын элүүржүүлгын ба хургалгын үүргэ тухай» Буряадай гүрэнэй университетэй ректор С.В.Калмыковой элидхэлнүүд шагнагдаха юм.

Удаань хуралдаанда хабаадагшад секцинүүдтэ хүдэлжэ, дээдэ хургуулиин эрхэ байдалда спортсменүүдтэй ябуулагдааг хүдэлмэриие нарижуулан һайжаруулгын, мүн соёлой, хүнэй элүүр энхын болон оюун ухаан бодолой түүхын, гүн ухаанай, үндэһэн соёлой асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ байна.

ШЭНЭ НУРГУУЛИ

Хэжэнгын аймагай түб һууриной Баянгол гэжэ микрорайондо шэнэ хургуули нээгдэбэ.

Урдандаа наймаанай байһан байһан гэрэе һэльбэн заһабарилжа, эхин хургуулиин хоёр класс байгуулба. Худалдаа наймаанай эмхин байрлан байһан соо хүүгэдэй сээрлиг нээгдэнхэй.

Баянгол гэжэ микрорайондо нээгдэһэн хургуули социальна удха шанартай ори ганса объект болоно. Эндэ клуб, магазин байхагүй. Тиимэһээ тэрэниие һэльбэн заһабарилжа нээлгэдэ Хэжэнгын аймагай, мүн сомоной захиргаанууд онсо анхаралаа хандуулан байна.

ШАРАЛДАЙНХИД ТҮРҮҮ НУУРИДА ГАРАБА

«Манай республикын 80 жэлэй ой» гэһэн аймагай хизаар нютагаа шэнжэлгын эрдэм ухаанай-ажал ябуулгын хуралдаан Шаралдайн дунда хургуулида болобо.

Хизаар нютагаа шэнжэлдэг эдишүүл Мухар-Шэбэрэй үлгэн һайхан нютаг тухай хөөрэнэ элидхэлнүүдые хэһэн, очеркнууд болон зураглалнуудые толилуулан байха юм. Дүнгүүдые согсолходо, Шаралдайн дунда хургуулиин хизаар нютагаа шэнжэлгэдэ түрүү һуурида гараба. Хизаар нютагайнгаа түүхэ тухай һурагшадай 20 хүдэлмэри эрхим сэгнэлтэдэ хүртөө.

НЮТАГАЙНГАА ХУБУҮНЭЙ ДУРАСХААЛДА

Албанайнгаа уялгануудые бэлүүлхэ үедөө һаһа бараһан дотоодын хэрэгүүдэй таһагай хүдэлмэрлэгшэ Олег Черныхэй дурасхаалда зорюулагдаһан волейболоор заншалта мурьсөөн Мухар-Шэбэрэй аймагай Хара-Шэбэр нютагта үнгэргэгдэбэ.

Галтайн хүдөөгэй захиргаанай команда илалта туйлаһан байгаа.

Буряад Республикын Президентын хэллэлэй албан.

Тобшо һонинууд

Һая болотор үзэгдөөгүй пневмони үбшэн дэлхэй дээрэ һүжэржэ байнхай. Урда долоон хоногой һүүл багаар хүршэ Монголдо иимэ үбшэнтэй хүнүүд бүридэлдэ абтаба. Тиимэһээ манай республикада эрид шууд шийдхэбэринүүд абтажа эхилэнхэй.

Милиционернүүдэй хамтадагдһан отряд ээлжээтэ командировкодо Хойто Кавказ мордобо. Тэдэ Чечен Республикада 6 һара соо байха юм.

Табан аймагай судьянарта үнэмшэлгэнүүд барюулагдаба. Энэ хадаа судэбнэ һалбарыда боложо байһан хубилалтануудай нэгэ шата болоно гээд хэлэхээр.

Апрелин 23-25-най үдэрнүүдтэ Улаан-Үдын яармаг заншалта ёһоороо хүдэлхэнь. Тус хэмжээ ябуулгада Монголой, Украинын, Санкт-Петербург, Кемерово, Омск, Томск, Новосибирск, Иркутск, Ангарск, Шэтэ хотонуудай 100 гаран эмхи зургаанууд хабаадахаар хараалагдана. Буряадай үйлдэбэрлхы предпрятинууд бүтээлнүүдээ олоор харуулха.

Илалтын һайндэртэ зорюулагдаһан уран һайханай бүлэгүүдэй харалга - конкурс түрмэнүүдтэ үнгэргэжэ байна. Эрхимээр хабаадагшад хаагдаһан болзорын бага болгодохо юм.

«Росси-Беларусь» гэһэн эблэлэй

Буряадтахи һалбарин делегаци Брест хотодо ошожо ерэбэ. Тэндэ Советскэ Союзай Герой Гармажап Гармаевта хүшөө табигдажа, Илалтын һайндэрнүүдэй үедэ нээгдэхэ байна.

Хягта хотодо хилин харагшадта хүшөө табигдахаар хараалагдана.

Хорин аймагай Дээдэ-Талецкэ хүнэй фермэ дээрэ машинаар һаалгын голландска шэнэ технологи табигдаба.

Северобайкальск хотодо юһэн квартиратай хоёр дахар гэр түймэртэ шатаба. Эндэ нэгэ эхэнэр, хоёр үхибүүн нүгшөө. Энэһэнээ нэгэ үдэр урид бага хүүгэдэй «Надежда» гэһэн приюдэй хушалта ехээр дүрэнэ байна.

Бадма ЯКШЕЕВ.

Буряадай Уран зураашадай холбоондо САГ ДОРОО БОЛОҢОН СУГЛААН

Һаяхана Буряадай Уран зураашадай холбоондо хэмжээнэйнгээ удха шанараар хатуушаг суглаан боложо үнгэрбэ.

Ушарын юуб гэжэдэ, хоёр можо болоод байһан уран зураашадые нэгдүүлхэ гэжэ Москваһаа Россин Уран зураашадай холбооной правлениин секретарь О.В.Буткевич, шалгалтын комиссиине даагша А.У.Грехов, хуулиин тала барыдаг таһагай орлогшо Е.В.Туликова гэгшэд ерэжэ, Буряад Республикын Президент А.В.Потаповтай уулзажа, Буряадай уран зураашадай холбооной ажал ябуулга тухай тобшо тэды хөөрэлдөөд, хуулиин арбитражна сүүдтэ орожо, үндэһэлэн ямар шалтаг дээрэнээ хоёр можо болоһыень һайса мэдэжэ абаад, зураашадай урда зүб, бурууень ойлгуулжа үгэбэ.

Юундэ хоёр можо болооб гээд хүн зон һонирхохо байха. Шалтагынь хадаа нэгэ хэды бүлэг зураашад гэр байһангаа буяалдажа, өөһэд хоорондоо багахан суглаа эмхидхэд, худал үнөөр «ООО» (общество с ограниченной ответственностью) болгообди, өөрын Союз нээгэбди гээдэн,

данса саарһа бэлдэжэ аашалһан байна. Баримта түүхын ёһоор, аяар 1957 ондо Россин Уран зураашадай уставай хуулиин зарлигаар Буряадай уран зураашадай холбооной бүлэг, тэды мастерскойтой, гэр байртай бээ дааһан холбоон бии болгогдобо гэһэн тусхай баримтада бэшээтэй гэжэ хэлэгдэһэн байна. Энэ зарлигай ёһоор мүнөө байһан Уран зураашадай холбооной бүхы гэр байрань өөһэдын мэдэлдэ байха ёһотой гэжэ сэхэ хэлэгдэнэ. Энэһэнэй хажуугаар хэндэшь мэдэгдээгүй Дробидский гэжэ хүн Москваһаа ерэжэ, Россин Уран зураашадай вице-президент, академик тоотой ноёнби гэжэ энэ бүлэг зураашадымнай тархине эрьюулжэ, халахадатнай болохо гэһэн мэдүүлгэ оруулан байна бшуу. Мүнөөнэй сагаар арбан ондоо болоодыше хүдэлжэ байхаар юм ааб даа. Тиибэшье һаань, һалан һандарангүйгөөр эбтэй эетэй урдахы харгы замаа өөһэдөө арилгажа, холые харан эрмэлзэе.

Элбэг МАНЗАРОВ.

«Эб хамта һаа, эбдэрхэгүшт». Монгол зураг.

ХОРИДОХИ ЗУУН ЖЭЛ БА ЕРЭЭДҮЙ ТУХАЙ

Үзэл суртал болон шажан мургэл

Үзэл суртал шажан мургэл хоёр хүн түрэлтэнэй бүхы түүхэ соо онсо нуури эзэлдэг байна. Хүн гээшын ухамайлдаг, оршон тойронхи байгаалие минии ажаһуудалай оршон байдал гэжэ ойлгодог, тэрэнэй ямар хэлбэрээрээ тэрэндэ туһатай, ямараараа хаад ушаруулдаг, бүри аюултай байдаг тухай илган харадаг болоһонһоонь хойшо үзэл суртал шажан мургэл хоёр хүнэй ажабайдалай саг үргэлжын «ханинар» болоһон байна.

Тиихэдээ зарим ушарта үзэл суртал шажан мургэл хоёр тааралдадаг, зарим ушарта харша, дайсад болодог байгаа. Гадна үзэл суртал болон шажанай талаар ондоо бодомжтой байһанайнгаа түлөө дай үүсхэжэ, олон мянган, һүүлдэнь олон миллион зоние хосоргоһон, үшөөшье хосоргоохо хэбэртэйгээр забдаһан заңдаа.

Үзэл сурталы хүн түрэлтэндэ аймшагтай нүлөөтэй байһанай жэшээ хадаа коммунизм болоно. XIX зуун жэлдэ бии болоһон энэ үзэл суртал «Европо соогуур зайжа» ябаһаар, дэлхэйн эгээл томо гүрэниие аймшагтай туршалгын далай руу хаяа хамнай. Тэдэ энэ туршалгын урагшагүйдэжэ, энэ суртал хургаалай утопис шэнжэтэй байһаниие хоёр нюдөөрөө хаража байгаад, илангаяа манай наһатай зон тэрээнээ «бөөмэйлһэн, үмэгшэлһэн» заңдаа байна бшуу. «Өөрынгөө нюдэндэ этигэ!» гэхэн жэншэдгүй зүб ойлгосо эндэ туһагүй байна бшуу.

Энэ хургаалай эгээл хүсэтэй хажуунь хадаа бүгэдэ хүн түрэлтэндэ, хомхой ба гар соогоо абаһанаараа сэдхэлээ ханадаг, залхуу ба ажалша, эдэб зан хэлбэритэй зондо адли тэгшэ байдал, адли тэгшэ зөөри, ноёншье, нохойшье адли байха ёһотой гэхэн бодомжон болоно. Энэ юрэнхыгээр хэлэхэдэ ааб даа. Тэдэ иимэл болоно ха юм.

Эндэ энэ үзэл суртал хадаа мүнөөшье утопис шэнжээсээ алдаагүй гэхэ байнаб. Юуб гэхэдэ, хүн түрэлтэнэй энэ минии, энэ шиний гэхээс болиходол, коммунизм маңдажа болохо бшуу. Тиимэһээ СССР-тэ байгуулагдажа байһан социализм тиимэ гажа буруу, бүри эрэмдэг түхэлнүүдые абһан байна ха юм. Тиигэжэл нэгэтэ сээжэлдэһэн юумэн шэнгээр коммунизмын хургаалуудые үбгэднай, зарим залуушуульшье дабтана. Тэрэ зүб мэтээр, сээсн мэтээр ханагдадаг байһан хургаалууд мүнөө сагта юундэ үнигэй хуушаржа үмхиршэлһэн хубсаһан шэнгээр ханагданаб?

Манай юушье гээ наамнай, зөөридэ эзэн байха зэргэтэй, тиихэдээ бодото эзэн байха ёһотой гэхэн ойлгосо жэншэдгүй гарана бшуу. Эгээл мүнөө хүнүүд ямар бэ даа, дээдэн, замбинин оёрой гүн соо хорһон хараа бодолнуудые баримтална бэшэ, харин эндэ газар дээрээ эзэн янзаар байха бодомжо баримталжа эхилээ. Тиихэдэнь манай мэнэ һаяын хойшонхи, манай социализм хараа бодол, үзэл суртал иимэ юрынхээр, огто хэрэггүй мэтээр хаягдашаба бшуу.

Зөөри тухай, зөөрин эзэн тухай тодорхой хуулинуудай абтаһанай удаа юумэн хуу байрадаа орохо байха. Тиигэжэ манай уһан, газар, газар дорохи баялигуудые, эд зөөрин, фабрика, заводуудай, сабшалан, таряалангуудай, бусад материална зүйлнүүдэй бодото эздэ эли болоод байхадань, коммунизм тухай ханахаашье болхо бэшэди даа. Эндэшье дутуу, үлүү юумэн байха ёһоороо

Шажан мургэлые үзэл сурталы янза түхэл гэжэ хэлэхээр байгаа. Зүгөөр тэдэнэй эртэ ургаһаа хойшо ерэнһинь, арад түмэнэй жэншэдгүй этигэлынь, ямаршьеб далда, хүнэй энэ гээг хэлэхын аргагүй шэдитэй байһанинь, шажан мургэлые ондоо оршоной хургаал болгоно.

байха гэжэ гансата тэмдэглэе.

Тиигээд үшөө нэгэ асуудал хараад үзэе. Коммунизм хараа шэгэлэ жэншэдгүй баримталдаг зон зөөридэ ямараар хандадаг хаб гээд хараад үзөө наамнай, тархиш даа, юрын байхал даа. Тэдэнэр бултадаа минии, шинии гээшэлээ хээсээдэшье арсахагүй байха. Зөөриинь буляха гү, ондоо хүндэ дамжуулха болоо хаа, адли нюдаргаа зангидаад бодохо бэшэ аал? Тиимэ даа! Тиихэдээ хүн түрэлтэнэй минии гэхээс болихо сагай ерэхэ хараа манан соо, ерэхэ, болихонь бодото дээрээ мэдэгдээгүй болоно ха юм.

Тэдэ юундэ иимэ үсэд нэгэ-рүүгээр баримталһан заңдааб? Юуб гэхэдэ, энэ үзэл сурталы хилэ соо хүниие баряад зонхилходо, бэлэн байдаг. Тиимэһээ хараха янзада ухаатай зон нөөргөө бусаха айхабтар дуратай байна. Тиигээд залхуу, зайран, ажабайдалай оёрто унаһан зондо таарамжатай. Юуб гэхэдэ, нүгөө зонийнгоо, ажалша, бэрхэ зонийнгоо олоһон зөөриһөө хүртөөд, бодото эрхэтэй хэбэртэй ажаһууха арга тэдэнэртэ олгоно бшуу. Гадна ухаан бодолоороо «хүдэлхээ» залхуурдаг, оюун ухаан бодолой «хүдэлмэридэ» халирхайгаар хандадаг зондо баһал таарамжатай. Юуб гэхэдэ, энэ талаар ямаршье хүсэ гаргангүй байха арга боломжо олгоно ха юм.

Энэ мэтээр олоһон жэшээ-нүүдые дурдахаар байгаа. Зүгөөр хоридохи зуун жэл соо бүхы дэлхэйдэ нүлөө үзүүлһэн үзэл суртал хадаа фашизм, нацизм болоно. Иигэжэ ямаршье хаалта, далдаггүйгөөр нэгэ арадай бусадайнгаа үмэнэ онсо нууригтай, расынгаа талаар диалонхи үлүү шэнжэтэй гэхэн хургаалые номножо, бүхэли арадые бэе тээшээ татажа болоно гэжэ энэ жэшээ дээрһээ хүн түрэлтэн мэдэхэ болоо.

Энэ үзэл сурталы асарһан хохидол, хүнүүдэй хуби заяанда үзүүлһэн муу нүлөөниинь горитой байгаа. Бэлиг талаантай немец арад дэлхэйн нэгэдэхи дайнда урагшагүйдэжэ, дорой-толгодо ороод байхадаа, энээнһээ

хургаал абаагүй, харин бүри муу үзэл сурталы зангада орожо, дэлхэйн хоёрдохи даие ямаршье шалтагаангүйгөөр захалаа бшуу. Тэрэнэй хойшолоно эли.

Хэлхэнэйшье үлүү. Тэдэ ерээдүйдэ энэ аюулһаа хамгаалагданхай гүбди, али үгы гү гэхэн асуудал эрхэ бэшэ гарана. Угы гэхэн тодо харюу үгэхэ баатай болонобди. Германида, США-да, бусад ороноуудта эгээл муун гэхэдэ, нацизмһаа эгээл горитойгоор хохидоһон орондо, Россияда неонацизмын үзэгдэлнүүд улам бүри абыастайгаар толгойгоо үргэнэ бшуу.

Хүн түрэлтэнэй, обществын ниитын байгууламжын мүнөө бологор эгээл таарамжатай болоогүй байһанай жэшээ эндэ хаража байнабди. Мартагдаһан социализмшье, США-дахи демократишье эгээл таарамжатай ниитын, обществын байгууламжа гэхэ аргагүй байһанаа ойлгонобди. Олоо болоһон байгууламжманай сагай ошохо бүри хубилжа, шэнэлэгдэжэ, хэрэгтэй болоо хаань, эрид хубилгагдажа байха ёһотой гэхэн тобшолол эрхэ бэшэ гарана. Тиихэдээ буу зэбсэг, хүсэ хэрэгэлэгэ байха ёһогүй ааб даа.

Тэдэ хүнэй өөрын хүгжэлгэ, бэе махабадаа, дотоодынгоо байдал улам болбосон түхэлтэй болгохо талаар саһаа гээгдэнги шэнжэ энэ хубилалтые шэнэлэгэ аюултай болгоно. Мэнэ һая амаргүй хүгжэжэ байһан, экономикын талаар урагшаа залан шуудэбжэлтэ туйлаа гэжэ алдаршаһан Латин Америкын гүрэнүүд мүнөө үедэ юундэ буһалгаата, хөмороото байдалда орошооб? Гуйлаһанаараа омогорхоод, ехэрхээд байһанай хойшолоно, ханагаа амаралгын үрэ гээд лэ багсаамжалхаар байна.

Үзэл сурталы бүхэдэлхэйн нүлөөтэй хоёр ушар бии, эдэ ушарнууд хоридохи зуун жэлэй оршондо зонхилоод, сагай гүн руу хүнэһэн шэнги аад, мүнөө дахинаа хэргэһэн мэтэ (нацизм), нүгөөдэнь һандаран унаад (социализм) байна. Тиихэдээ иимэ-нүүд, бэе соогоо «хааганги»,

нэгэл шэгэлэ, зорилго баримталһан үзэл суртал ерээдүй шэнги болоно бэшэ гү? Хоёр нюдэндөө этигэхэдэ, тиимэ болоно.

Үзэл суртал хадаа нэгэ гүрэнэй, нэгэ арадай баримталдаг зүйл бэшэ. Тиимэһээ ямар нэгэ үзэл сурталда шүтэнгүй, тэрээн бүхэндэ шүүмжэлхы ёһоор хандажа, шудалжа, һагшажа, тииртэрэ этигэхээс ханаа хаа, баримталан этигээ наамнай, таарамжатай хэн гэжэ хоридохи зуун жэлдэ үзэл сурталы һүйд-хэн хойшолоногууд харуулһал даа.

Шажан мургэлые үзэл сурталы янза түхэл гэжэ хэлэхээр байгаа. Зүгөөр тэдэнэй эртэ ургаһаа хойшо ерэнһинь, арад түмэнэй жэншэдгүй этигэлынь, ямаршьеб далда, хүнэй энэ гээд хэлэхын аргагүй шэдитэй байһанинь, шажан мургэлые ондоо оршоной хургаал болгоно.

Тиихэдээ эндэ эдэб худал, хүнэй ухаанда бии болоод, номногдожо байһан мүнөө сагай олон тоото шажан мургэлнүүдые энэ оршонһоо холодуулха болонобди. Мунизм, эдэб шэнэ бурхадууд, сектэнүүд бодото шажан мургэл бэшэ, юрэл өөһэдтөө тааруулжа, шажан мургэлы хургаалые хүнэй, дабтанаб, хүнэй! «зохёһон» юумэнүүд гэхээшэ.

Минии ханахада, шажан мургэлы этическэ, моральна хургаалуудые абажа, тэдээндэ үндэһэлэн, бүгэдэ хүн түрэлтэнэй эртэ урда саһаа хойшо сахижа, баримталжа ябаһан морально-этическэ ёһо гуримуудые зо-хёожо, шэнэ үзэл суртал болгохо, эдээнэй хургаалда шүтэн, саялһадаа ажаһуугаа хаа, таарамжатай гээшэ гү? Юуб гэхэдэ, түүхын баримтанууд арсахагүй элээр иигэжэ харуулһа: ямар нэгэ бүлэгтэй гү, али ямар нэгэ бүлэг зоной баримталдаг үзэл сурталда шүтэхэдэ, хүн түрэлтэн заабол саашаа үүдэгүй газарта орошодог байна. Тиимэһээ хуушан адуугаа дахинаа дабтажа байнгүй, дээрэ дурдагша замаар урагшаа дабшаа наамнай, угаа таарамжатай байха хэн.

Мүнөө үедэ Росси соо ажа-һуужа байһан арадуудай өөһдөгөө абархын, гэмтэ ябадал, наркомани, архидалга болон эдэб мунхаг теориинуудта этигэл гэхэ мэтын агы нүхэнэй эрмэгтэ асарма юумэнэй муу нүлөөнһөө зайлахын түлөө түшгэлхэ юумэн шажан мургэл болоно. Тиигээгүй хаа, оюун ухаан бодолой болон этикын талаар тодо, энэ гэмэ нүлөөтэй хаалтагүй болоһон хүн хадаа ямаршье хизаарлалта, хилэгүй боложо, худалжа, хө-мороото оршон тогтожо магад.

Эндэ гүрэн түрэ энэ, тэрэ юумэ хэхээр юм бэээ. Зүгөөр өөрөө һула, нүлөөгүй байхаһаа гадна энэ гэмэ тодо энэ талаар бодомжогүй байбал, хээд орхихо юумэниинь нэбэрээ баймаар. Харин хии хоһон, юрэл ухаанһаа абтаад, зондо номногдожо байһан үзэл бодол ха-даа зоной этигэл шэрээхэгүй байһаниинь эли. Тиимэ үзэл бодол бодото ажабайдалтай нягта холбоотой, үндэһэтэй, залан шууд, тодорхой зорилго харуулан байха ёһотой бшуу.

Һаянай Россин национальна үзэл бодол тухай хөөрлөдөөн Россин олондо мэдээсэл дамжуулдаг хэрэгсэлнүүдтэ эхилһэн шэнги аад, һаянай абяа дуугүй болошобо. Энэ асуудалда бодото анхарал хандуулһаар болообди. Арба гаран жэл, соо национальна үзэл бодол (үзэл суртал тухай хэлэнэ бэшэ!) гээшые баримталангүй, юрэл ажабайдал ямар эрьдэ асарнаб гээд ябажа байна бшуубди. Харин энэ ябадал хадаа олон национальна гүрэндэ, асари ехэ гүрэндэ айхабтар аюултай.

Дүүргэхэ зэргэтэй үүргээ шажан, мургэл мүнөө үедэ

дүүргэнгүй гэжэ хэлэхэ баатай болонобди. Энэ ушарта манай санаартанай ойлгууламжын, проповедническэ хүдэлмэри ябуулжа бирахагүй байһанһаань уламжална. Жэшээлхэдэ, манай ламанарай нэгэнэй лекци уншаһан тухай огто дуулаагүйб. Энэ юу харуулаһан гэхэдэ, санаартанай тиимэ дэлбэрмэ мэдэсгүй, «Знание» бүлгэмэй лекторэй хэмжүүрээршье хаа, бурханай суртал хургаалые олоной дунда тарааха, ойлгуулха талаар ажал ябуулха шадабари, мэдэсгүй байһыень харуулһа гээшэ.

Нэн түрүүн ганса өөртөө юумэ эрихын, хүсэхын орондо, бүхы амиды амитадта, дэлхэйн оршондо амгалан байдал хүсэн шүтэхэ ёһотой байһаниие олон зон мэдэхэшьегүй, мэдэхэшье хаа, баримталдаггүй байха юм. Ехэ ехээр үргэл хэхэнэй, олон дахин һунажа мургэлхэнэй, оромгүй зальбарһанай ашаар ханаһан, хүсэхэнөө бээдүүлхэ, бурханай хайрада хүртэхэ байнаб, нүгэлөө дууһан амасаха гээшэб гэжэ ханаһанай туһатай юумэн үгы.

Анха түрүүн өөрынгөө зүрхэ, сэдхэлэ сэрбэрлэхын, дотоо-дынгоо бури тоһонһоо халахын, хэхэн хэрэгүүдэ һайн һайхан үндэһэтэй болгохын, ажаһуу-далайнгаа бүхы хэлбэриие үнэн, зүб замда гаргахын хойноһоо оролдохо гээшэ хүзэгтэй хүнэй эрмэлзэл. Зүгөөр зарим зондол бүхыгөөрөө тэрэ түби руу орошохо бэшэ, харин обществын урда дүүргэхэ уялануудаа дүүр-гээжэ ябаад, энэ зорилгодоо хүрэхэ шадаа хаа, юрэ бусын нирваанада хүртэхэ байһантай дамжатгүй.

Тиимэһээ шадаал хаа, оло дахин, арга боломжын олдоходол, «Амгалан байдалай түлөө» үргэжэ, зальбарха, мургэлхэ гээшые онсо юумэн гэжэ бодогшоб. Тиихэдээ санаартаниие хүндэ-дөөд, үнэхөөрөө мургэлхэ, шү-тэхэ, зальбарха юумэн, хүгэдэн ёһолхо шүтэн бурхан багша мүн гэжэ баһал бододогби. Илангаяа мүнөө. Санаартанай бидэнэртэл адли хүнүүд, үнөөхил багша, инженер мэтэ мэргэжэлтэн (нэгэ бага онсо юм ааб даа) болоно бшуу.

Иигэжэ бурханда мургэлгын, үзэл бодолой заабаринуудта түшгэлгэлгын соёл айхабтар хэрэгтэй гэжэ хэлэхэ байнаб. Хүгэдэһэн юумээсэ бута, низа даражархихоор бэлэн, өөртөө адли хүниие тгэхэ дэбһэхээр бэлэн тэншүүрһэн мал: арьятан шэнгээр шүтөөн тээшээ тэ-гүүллэн зоние харахадаа, эдэнэр буян хэхынгээ орондо нүгэл хэхээр бэлэн ябаһанаа ойлгоно гү, али үгы гү гэжэ ходо хана-гададаг. Жэшээнь, Далай ламада дүтэ байнагши, холо гү-илгаагүй, һайнаар, үнэн сэдхэлхээ шүтөө хаа, тэрэнэй адиста хүртэһэн лэ байхалши!

Энэ ушарта шажан мургэлы тои муу хажуунуудай нэгэн болохо фанатизм тухай хэлэхэ баатай болонобди. Үзэл сурталышье хургаалые баримталдаг зондо энэ баһа хабаатай гээд тэмдэглэе. Шажан мургэлы фанатизм хадаа өөрынгөө бэс-лэдэ аймшагтай юумэн гээшэ гэжэ онсо тэмдэглэе. Жэшээ болгон, исламска фундаментализм тухай дурдаа.

Тобшо тэдэгээр зураглан үзэл суртал ба шажан мургэл тухай тэмдэглэлнүүдэ түгсэхэдөө, иимэ тобшолол хэмээр байна: үзэл суртал ба шажан мургэл хүн түрэлтэнэй ажаһуудалаа, ажа-ябуулагада, ажабайдалда айхабтар ехэ нүлөөтэй зүйл болоно. Тиимэһээ тэдэнэртэ хайша хэрэгээр хандажа огто боло-хогүй...

Цыдып ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

ЭДИРШҮҮЛЭЙ ШЭНЭ НУРГУУЛИ

«Престиж» гэхэн эрдэмэй гуламта эдирхэн үхибүүдые нургуулида бэлдэхэ зорилготойгоор ажалаа 2002 оной февраль наһаа эхилхэн юм.

Тус нургуулине байгуулагша Наталья Ивановна Скосырская үнинэй энэ зорилго урдаа табиһан байна. Тэрэ эгээл түрүүн хүүгэдэй сэсэрлигээр ябажа ажалладаг байһанаа, өөрын бүлэг үхибүүдые суглуулха гэжэ шийдээ. Тиигэжэ түрүүшын 20 үхибүүдхэ бүридхэгдэһэн нэгэ бүлэг бии болоо юм. Саашаадаа ажалаа бүри удха шанартай, олзотой болгохын тула Н.Скосырская «Карьера-плюс» консалтингов-хуралсалай фирмэтэй хамта хүдэлжэ захалаа.

Мүнөө энэ нургуули Бульвар Карл Марксын гудамжаар оршодог юм. Тус нургуулида англи, немец, француз хэлнүүдтэ, уран зурагай, эблүүлэн байгуулгын (конструированиин) хэшээлнүүд ябуулагдана. Иимэ нургуулитай болохын тула Наталья Ивановна ехэ оролдолго гаргаа.

Тиибэшье Наталья Ивановна Скосырская ямаршые ажалда оролдосотойгоор хандадаг тухайн мэдээжэ.

Сагай шэрүүндэ худалдаанаймаашы ябуулжа туршанан, хэдэн наймаанай газарнуудые нээжэ ажалаа. Тээд нёдондо жэл нээгдэһэн «Престиж» гэхэн нургуулинь эгээл зүрхэ сэдхэхэдэ таарама, ханаһанаа

бээлүүлхэн түсэбүүдэйнь нэгэн болоо юм. Энэ нургуулидаа Наталья Ивановна өөрөө багшаар ажаллана. Эндэ бэрхэ мэргэжэлтэд, багшанар хүдэлдэг байна. Мүнгэнэйшые талаар тэдэнэртэ яһала туһаламжа үзүүлэгдэнэ. Мүнөө дээрээ ород хэлэнэй, тоо бодолгын багшанар энэ нургуулида тон хэрэгтэй болонхой.

Зарим эхэ эсэгэнэр үхибүүдээ буряад хэлэндэ нургаахэ зорилготой байһанаа мэдүүлээ. Тиигэжэ сагай шэнэ эрилтээр энэ нургуулида буряад хэлэнэй хэшээлнүүдые ябуулхаар түсэблэгдэнэ. Тиймэһээ буряад хэлэнэй бэрхэ багша хэрэгтэй болон. Хээээшые шэнэ нургуулиин

Фоторепортаж

ерээдүйн түсэбүүд олон. Наталья Ивановна бүхы юумээ тэнсүүлэн ажаллажа, гэр бүлынгөө ажабайдал гуримтайгаар зохёонхой. Табан үхибүүдэйнь хоёрын үргэмэл,

мүн лэ тэдээн тухайгаа ханаата болон, Наталья Ивановна гэртээшые энхэрэн эжы, ажадаашые хүндэтэй багша юм.

Янжима ЖАПОВА.

ЭРДЭМТЭЙ, БЭЛИГТЭЙ ЭРХИМ БАГШАНАР

Нургуулиин хабарай амаралтын үдэрнүүдтэ «2003 оной эрхим багша» гэхэн элдэб шатын конкурсууд хаа хаагуур үнгэргэгдэбэ.

Байгша оной мартын 20-до Агын автономито округто мүн лэ багшын хайндэр үнгэргэгдөө. «Жэлэй эрхим багша» гэхэн конкурс эндэ түрүүшынхэ 1994 ондо болоһон байна. Тэрэ гэхээр бэшэ эмхидхэгдээгүй байһанаа, энэ жэл тус конкурс дахяад округто нэргээгдэбэ.

Округой «2003 оной эрхим багша» гэхэн үндэр нэрэ зэргэдэ Агын гимназии биологийн багша Е.Э. Дондокова хүртэбэ. «Новатор - багша» гэхэн солодо Догойн хүдөө ажыхын үндэһэн лицейн тоо бодолгын багша Ц.Д.Дашинимаева хүртөө. Нурагшадаараа суг хамта хизаар ороноо шэнжэлэлгын хүдэлмэри ябуулдаг Могойтын районой Сагаан-Шулуутайн багша О.И.Жаповада мүн лэ тусхай шан барюулагдаа.

«Багша-хүмүүжүүлэгшэ» гэхэн номинацида Агын 1-дэхи дунда нургуулиин багша Е.С.Базарова түрүү нуури эзлээ. Хатар наадаанда дуратай, гоё хайханаар дуу дууладаг Дулдаргын дунда нургуулиин багша А.М.Балданова «Багша-зоригжуулагша» гэхэн номинацида шалгараа.

Округой түб Ага тосхойной «Октябрь» кинотеатр соо тэрэ үдэр түрэлхид, багшанар, нурагшад олоороо сугларжа, эрхим багшанараа

эдэбхитэйгээр дэмжэжэ, халуунаар угтаа.

Агын округой захиргаанай толгойлогшо Б.Б.Жамсуев, округой Эрдэм нуралсалай комитэдэй түрүүлэгшэ Б.Д.Дамбаева, округой багшанарай мэргэжэл дээшлүүлгын институтдай директор Р.А.Махабадарова болон бусад нутагай захиргаанай толгойлогшод багшанарые амаршалаа.

Чигма ЦЫБЕНОВА

Дэлхэйн бэлигэй дээжэһээ

БАРДАМ ХААН БОЛОН ТЭРЭНЭЙ ТЭНЭГ ТҮШЭМЭЛНҮҮД

Эртэ урда сагта энэ дэлхэй дээрэ Энхэл гэжэ нэрэтэй ухаатай сэсэн хүбүүн ажаһуугаа ха. Тэрэ олон жэлдэ хаанай моришон байһан аад, эзэн хаанаа хаража үзөөгүй байгаа.

Нэгтэ Энхэл үбшэн шүдөө абхуулха гэжэ хаанай эмшэндэ ерэхэдээ, хаанай ордонойнь хорёогой үүдэнэй хажууда зогсоод, али гэртэ эмшэнэй байдагыень ойлгожо ядажа зогсобо.

- Ши эндэ юундэ зогсоноби? - гэжэ үүдэнэй харуулшан тэрэндэ хашхаран зандаржа эхилбэ. - Эндэһээ үтэр тонил! Хаан эндэһээ гарахань!

- Суг гарахын тула намайе эндэ хүлээ гэжэ хаан намда захираа юм лэ, - гэжэ хүбүүн харюусаба.

Удангүй дүрбэн зарсанууд тэлүүр дээрэ уршалаатай нюуртай үбгы тэлээд, Ордонһоо гаража, хорёогой хашаа үүдэн тээшэ ерэдэн.

Тэдэнэй хажуугаарын алад

үнгэрэн гарахада, Энхэл улаан хэлэээ барижа шадангүй иигэжэ хэлэбэ:

- Энхэ шиираг бээтэй эрэ хүн хүлэг мори унаад ерэхэ гэжэ ханаһамни, зүнэг зүнтэг болоһон шабганса тэлүүр шэрээ дээрэ нуугаад, тэрэнээ зарсануудтаа тэлүүлэн үргүүлээд гарабал.

Иигэжэ хэлэхэдэнь, хаан сүхалдаад:

- Эй ши, үмхи яһан... - гэжэ хараажа оробо.

- Минии энхэ элүүр бээ хаанда яагаад үмхи яһан шэнгээр харагдаба гэшэб? - гэжэ Энхэл наада барин хэлэбэ. - Минии яһан сагаан, харин хаанайхи уур сүхалһаань харлажа үмхиршэһэн лэ.

Хаан бүри ехээр сүхалдаад, Энхэлые сохиго гэжэ далагшахадаа, тэлүүр шэрээ дээрэһээ урбалдан газарта унашаба. Үтэлһэн хаан үзэлэй ехээр үбдэһэндөө ёоложыше шадбагүй.

Энхэл эзэн хаание наада барин ташаганаса энеэгээд:

- Танай нангин бээ үбдэ-һэнөөшые мэдэбэгүй гэжэ харабаб. Би иимэ шангаар унаа наа, мэдээгээ алдаха нэм, - гэжэ наада барин хэлэбэ.

Хаан огто үбдөөгүй юм шэнги бэээ шангаар баряад:

- Минии шэдитэ хүсөө шамда харуулха гэхэдэм, ши ахир тулюурхан байнаш. Ордон шадарайхидни, энэныи барижа хулигты! - гэжэ хашхарба.

Энхэл айһан хүрдэһэн маяг шэг шарайдаа оруулаад:

- Намайе яахадатнайшые таанадай хэрэг, харин эдэ эди гэжэ таанад намайе бү баалаарайгты. «Эдээлбэл, гэдэ-һэнши пэсхын дүүрэгэ аймшагтайгаар зобожо үхэхэш» гэжэ хаанай эмшэн намда хэлээ юм, - гэбэ.

- Тээд ши эдэе хоолгүйгөөр яажа амиды ябаха хүмши? - гэжэ хоёр түшэмэлэй нэгэн ханаагаа зобонгөөр асууба.

- Минии шүдэнүүдэй нэгэн эрдэнийн шулуутай юм. Тэрэнэйнгээ аша туһаар эдэе хоол эдингүй ябадаг хүм даа.

- Аа, тиймэ юм бы, - гэжэ хоёр түшэмэл баярлабад. - Тиигэбэлнь бидэ шинии гэдэһэнэй тэһэрхые хараад, һүүлдэнь эрдэнийн шулуутай шүдыеш хуга татажа абахабди.

Тиигэжэ бү алыт гэжэ Энхэл тэдээнһээ хайра гуйжа, худалаар бархирба.

- Ээ-э, хэды гуйгаа, бархираашые нааш, нулимсах шамдаа туһалхагүй! Үтэр түргэн эдээлэ! - гэлдэжэ тэдэ түшэмэлнүүд баалан бадашаад, тэрэнэй урда бүхэлээр шанаһан тарган хониной тэбшэтэй мяха табибад.

Энхэл хүдэлдэг болоһон шүдөөрөө жажалхадаа, үбшэн-һөөнь ядаран байжа, тэрэ мяхыень дууһан эдижэрхибэ.

- Зай, ямар байнаш, - гэлдэжэ түшэмэлнүүд тэрээнһээ асуубад. - Мүнөө мүнөө гэдэһэмни тэһэрхээе байна хэбэртэй гэжэ

ойлгоноб, - гэжэ Энхэл уйлаганан харюусаба.

- Эрдэнийн шулуутай шүдэн-ши хаанаб? - гэжэ түшэмэлнүүд тэрээнһээ асууба.

Үбшэн шүдөө Энхэлэй заахада, түшэмэлнүүд тэрэ шүдыень хуга татажа абабад:

- Ши шал тэнэг хүн байнаш. Мүнөө ши үхлөө хүлээгыш даа! - гэжэ түшэмэлнүүд тэрэниие наада барин хүхюунээр энеэлдэбэд.

- Би бэшэ, харин таанад ехэл тэнэгүүд байнаш! Би садатараа эдээлээд, үбшэн шүдөө таанадта абхуулбаб. Намда энээнһээ бэшэ юуншые хэрэггүй. Үхлөө хүлээхэдэ, намда үшөө эртэ байна. Би оройдоол хоритойб. Харин намһаа оло наһа аха таанад үхлөө хүлээгы, - гэжэ Энхэл хэлээд, эмээл дээрээ хүрэн мордомсоороо, мориёо гүйлгэн ордоной хорёоһоо гараад, үгы болошоо нэн.

Г-Д.ДАМБАЕВ, монголһоо оршуулба.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Генеральная директор - ахамад редактор А.А.АНГАРХАЕВ. Редактор Г.Х.ДАШЕЕВА

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: И.М.ЕГОРОВ, И.Б.ДАГБАЕВ (Буряад Республикын Правительство), Ф.П.БОТОВА, Ц.Э.ДОРЖИЕВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Б.М.Ж.БАЛДАНОВ (генеральная директорэй 1-дэхи орлогшо - ахамад редакторэй орлогшо), Т.В.САМБЯЛОВА (секретариадые хүтэлбэрлэгшэ-генеральная директорэй орлогшо), Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА (редакторэй орлогшо), Д.Д.ЭРДЫНИЕВА (харюусалгата секретарь); таһагуудые даагшад: Н.Д.НАМСАРАЕВ, Н.Д.БАДМАРИНЧИНОВ, Б.В.БАЛДАНОВ, А.А.ФАДЕЕВА, В.Д.ДАМДИНОВА; Б.В.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ.

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвилиин үйлсэ, 23. Хэблэлэй байшан "Буряад үнэн". E-mail: unen@mail.ru

Газетэ хэблэлэй 1 хуудан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хамтын хэбэг - 60070. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг - 17.00.

"Республиканска типографи" гэхэн АО-до газетэ 3360 хэбэгээр хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 21-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай.

Хэблэлэй байшанай телефонууд: генеральная директорэй-ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54 (факс), ген. директорэй 1-дэхи орлогшо - ахамад редакторай орлогшын - 21-68-08, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-64-36, 21-33-61, секретариатай - 21-50-52; таһагууд: экономикын болон политикын - 21-63-86; соёлой болон түүхын - 21-60-21; «Морин хуур», «Вершины» журналнуудай, «Буряад Республикын Хуулига шийдхэбэринүүдэй суглуулбарин» редакци - 21-55-97; залуушуулай, оюутадай ажабайдалай болон олонийтын хүдэлмэрин, «Одон» журналай редакци - 21-54-93; мэдээсэлэй - 21-67-81, спортын - 21-54-93, рекламн - 21-62-62, коммерческэ ажалай - 21-55-97, компьютерна түбэй - 21-66-76, бухгалтерин - 21-23-67.

Редакцида ороһон материалнууд шүүмжлэгддэггүй, мүн авторнуудтань бусаададаггүй.

Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нутагай нэрнүүдэй бэшлэгы хэзэгайруулан ушарта авторнуудын харюусалгатай. Редакциин ханамжа автарайхитай адли бэшэ байжа магад.